

Охоронні розкопки на Тернопільщині

В останні роки значно поживавшала археологічна робота на території Тернопільської області. Тут регулярно проводять польові дослідження експедиції ряду наукових установ республіки. Інформації про археологічні роботи на території області постійно друкують обласні і районні газети, активісти Говариства охорони пам'ятників історії та культури читають лекції та проводять бесіди, що має важливе значення в справі популяризації та охорони археологічних пам'яток. Внаслідок цього в Обласну організацію товариства охорони пам'ятників історії та культури, Управління культури, музеї й інші установи все частіше надходять повідомлення про відкриття нових пам'ятників чи загрозу їх руйнуванню під час земляних та будівельних робіт, що створює сприятливі умови для їх своєчасної фіксації, обстеження і охорони.

Велику увагу археологічним дослідженням приділяють Правління обласного товариства охорони пам'ятників історії та культури і його члени, які надають археологам значну допомогу в організації їх діяльності. Слід відзначити також оперативну роботу працівників Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Археологічні роботи охопили територію всієї області, в результаті чого останнім часом виявлені та обстежені пам'ятки всіх археологічних періодів. Найбільш ранніми є палеолітичні стоянки, відкриті І. П. Геретою (Тернопільський обласний краєзнавчий музей) в с. Малашівці Зборівського району, які відносяться до мадленського періоду пізнього палеоліту. Тут же виявлено матеріали культури фракійського гальштату та черняхівської культури.

Під час земляних робіт в ур. Кругляк біля с. Старий Вишнівець Збарзького району відкрито пізньопалеолітичне місцезнаходження, а неподалік В. П. Савич (ІСН) дослідив культурний шар пізнього палеоліту. Він же кілька років проводить рятівні роботи на багатшаровій пам'ятці Куличівка в м. Кременець (пізньопалеолітичний шар та залишки поселення височайшої культури).

Ще одна палеолітична стоянка знищувалася кар'єром цегельного заводу в ур. Застінка біля с. Великий Глибочок Тернопільського району і була обстежена розвідкою Тернопільського обласного краєзнавчого музею та ІСН.

Співробітники Обласного краєзнавчого музею (Т. М. Ковальчук та І. П. Герета) провели дослідження поселення трипільської культури, яке руйнувалось внаслідок будівництва міжколгоспного консервного заводу в с. Колодрібка Заліщицького району. Зацікавлений у збереженні археологічної пам'ятки завод виділив дослідникам кошти та надав допомогу в роботі експедиції.

Досить рідкісними є знахідки гробниць культури кулястих амфор, проте завдяки дбайливому ставленню населення до археологічних пам'яток в останні роки виявлено кілька таких гробниць.

Влітку 1967 р. під час оранки поля в с. Хартонівці Заліщицького району була виявлена одна з таких гробниць. Її тоді розкопав І. К. Свешніков (ІСН). Дно, стінки та віко були складені з плит пісковика. В гробниці містилися кістки трьох жінок, дитини і дорослого чоловіка. Біля похованих знайдено орнаментовані амфори, глиняні кришки, крем'яні шліфовані сокири та чотири кістяні пряжки до пояса, оздоблені багатим нарізним орнаментом.

При оранці поля в с. Ворвулинці того ж району на високому лівому березі р. Дупи виявлено гробницю, збудовану з кам'яних плит, всередині якої було п'ять кістяків, а ззовні, біля стінки, лежав шостий. Тут же виявлено орнаментовані посудини, накривка, крем'яний наконечник стріли і ножевидні пластини.

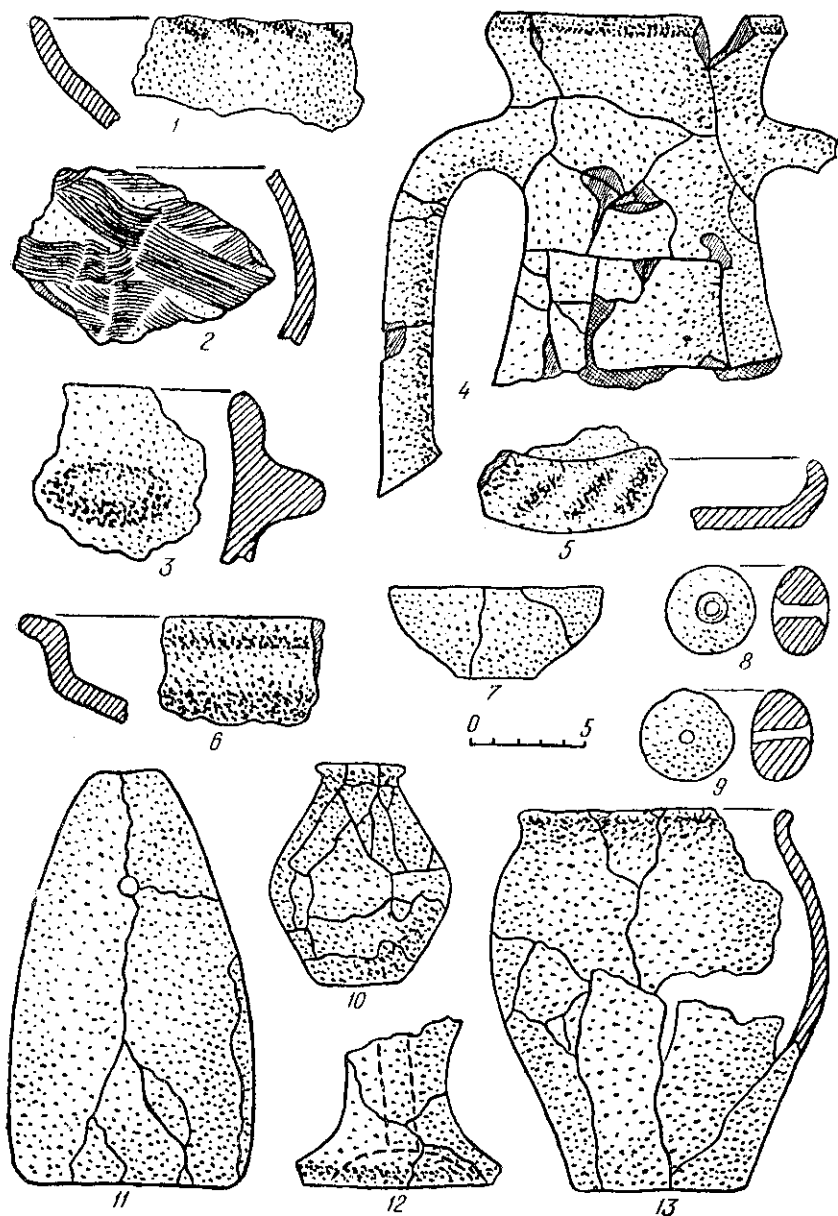
Ще одна гробниця, яка теж відноситься до цієї культури, була випадково знайдена трактористами і досліджена І. П. Геретою в с. Лошнів Тербовлянського району, на лівому березі р. Гнізна. Прямокутна гробниця складена з великих плит пісковика. В ній були поховані у скорченому положенні чотири покійники, яких супроводжували крем'яна шліфована сокирка, орнаментована амфорка та свиняча щелепа.

Таку саму гробницю, яку знищував кам'яний бар'єр, відкрито в с. Застінка Тернопільського району. В ній збереглися залишки двох кістяків, біля яких лежали прикрашена нарізним орнаментом кістяна пряжка та фрагменти посудин.

Значний інтерес становить знайдене за 3 м від цієї гробниці поховання двох свиней під кам'яними плитами, яке, безперечно, входило в один комплекс з гробницею і було, очевидно, жертвним, унікальним серед пам'яток культури кулястих амфор.

Ці пам'ятки дають підстави краще зрозуміти історію населення Дніпровського Правобережжя в кінці III тисячоліття до н. е.

Цікаві дослідження проведено під час земляних робіт на околиці с. Чистилів Тернопільського району, де були виявлені залишки могильника черняхівської культури. Його відразу ж досліджили Є. А. Харитонов та І. П. Герета (Тернопільський обласний краєзнавчий музей). Тут виявлено поховання у вигляді трупокладень з північною орієнтацією та багатий набір побутових речей (кістяний гребінь, бронзові фібули та ін.). Комплекс речей датується рубежем III—IV ст. н. е. В центрі села було обстежене поселення, якому відповідає цей могильник.

Матеріали з розкопок поселення Залішки:

1—3, 5, 7, 9, 11 — голіградський шар; 4, 6, 8, 10, 12 — липицький шар; 13 — ранньослов'янський шар.

При спорудженні водопроводу в с. Буряківка Заліщицького району був виявлений кістяк жінки похилого віку. Біля черепа містилися кружальна миска «черняхівського» типу, ліпний горщик, курильниця, пряслице та келих, в якому лежало бронзове люстерко. Біля гомілкових кісток лежали 34 скляні намистини. Обстеження провели Ю. М. Малеев (Київський університет) та учителі місцевих шкіл (А. І. Могилюк, В. І. Олійник, О. С. Тур). Поховання належить до сарматської культури і може бути датоване початком III ст. н. е. Це перша сарматська пам'ятка, виявлена на Тернопільщині, яка значно доповнює наші відомості про історію сарматських племен Прикарпаття.

Земляними роботами відкрито давньоруські могильники та поховання під кам'яними плитами в селах Блищанка, Касперівці та Угриньківці Заліщицького району, а в с. Лисівці — поселення того ж часу.

Важливий археологічний об'єкт був досліджений в м. Залішки, де велось будівництво районного об'єднання «Сільгосптехніка» та державної автозаправної станції. Будівництво завдало значної шкоди великому багатощаровому поселенню. Проведення розкопок взяв на себе Київський державний університет (кафедра археології та музеєзнавства). Значну участь в роботі експедиції брало і Заліщицьке районне об'єднання «Сільгосптехніка», зацікавлене в збереженні цієї пам'ятки. Об'єднання взяло на себе фінансування значної частини витрат експедиції. Велику допомогу успішному проведенню розкопок надали також місцеві учителі, активісти Товариства охорони пам'яток історії та культури В. Д. Палагнюк, О. С. Тур, П. Г. Хомшин.

Розкопки дали цікавий історичний матеріал і встановили на місці поселення наявність культурного шару трипільської культури, голіградського типу фракійського гальштату, липицької культури та ранньослов'янських пам'яток VI—VII ст.

В голіградському шарі досліджено напівземлянкові і наземні житла та глинобитні і збудовані з каменю печі й відкриті вогнища за їх межами, значна кількість предметів домашнього вжитку та ін. Серед кераміки часто зустрічаються баночні посудини з лощеною чорною або темно-бурою поверхнею, часто орнаментовані великими виступами нижче вінець (рисунок, 3), інколи покриті хвилястим орнаментом (рисунок, 2). Значний відсоток знахідок становлять миски різних розмірів (рисунок, 7). В багатьох випадках їх край орнаментований скісними канелюрами (рисунок, 1). Цікавим є уламок сковорідки, зовнішня поверхня стінок якої теж орнаментована скісними канелюрами (рисунок, 5). Тут знайдено великі глиняні грузила (рисунок, 11), лінзовидне пряслице (рисунок, 9) тощо.

Деякі півземлянкових жител відносяться до липицької культури, основний матеріал якої також представлений керамікою. Це уламок чаші на високій порожнистій ніжці (рисунок, 12), уламки посудин з чітко профільованими стінками (рисунок, 6), невеличка біконічна посудинка (рисунок, 10), мергелеве пряслице (рисунок, 8). Разом з липицьким матеріалом зустрічаються і предмети римського імпорту (рисунок, 4).

До ранньослов'янського шару належать печі-кам'янки та колекція горщиків з горбуватою поверхнею і високими плічками (рисунок, 13)

Проведені розкопки дають важливий матеріал для вивчення життя стародавнього населення Західного Поділля.